

та розвитку друкованого капіталізму, які сприяли формуванню закритих комунікативних середовищ та національної ідентичності. Звісно, в нових суспільно-політичних умовах, все більшого значення почали набувати секуляризовані цінності, в основі яких лежали трансльовані світськими текстами спомини про героїв та духовних лідерів групи, події про славне героїчне минуле, і навіть трагедії та утиски, котрі єднали спільноту у спільній боротьбі. Спомини, незалежно від їхнього характеру, осмислювали існування та прагнення людей, водночас сприяючи їхньому єднанню.

Тривкий і здавалось би стабільний світ людей, сформований письмовими засобами трансляції колективних споминів, останнім часом швидко руйнується під впливом інтенсивного розвитку інформаційних та комунікативних технологій, котрі дозволяють зберігати небували до цього об'єми інформації, котрі, на жаль, не мають консолідуючого потенціалу та зумовлюють руйнування усталених форм групової ідентичності, роблячи життя людини вкрай нестабільним та невизначеним через засилля безглуздої буденності, подолання якої без відповідних споминів є край проблематичним.

Список використаної літератури:

1. Сторожук С. В. Гоян І.М., Федик О.В. Роль колективної пам'яті в процесі формування національної єдності: український вимір. Гуманітарний часопис. 2018. № 1. С. 11-22.
2. Сторожук С. В., Кривда Н.Ю. Вплив медіа на колективну пам'ять. Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія. 2020. 1(11(1)), С. 90-100.

*Гоян І.М.,
д.ф.н., професор кафедри
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
(Івано-Франківськ, Україна)*

СТАТЕВИЙ АНТАГОНІЗМ ЯК ІЛЮЗІЯ ТРАДИЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Чільна увага сучасного інтелектуального дискурсу до гендерної проблематики актуалізує дослідження пов'язані із вивченням впливу біологічного чинника на формування гендерної ідентичності. Особливо гостро дана проблема стоїть на пострадянському просторі, адже, незважаючи на широко декларовану у ХХ та початку ХХІ ст. індустріалізацію, її прояви у сільському господарстві рудиментарні, що звичайно стало вагомим чинником для збереження як мінімум у сільській місцевості традиційних патріархальних цінностей та гендерних стереотипів. Звичайно, окремі світоглядні та аксіологічні зрушення стосовно даного питання відбулися останніми роками в урбанізованому соціальному середовищі, між тих їх навряд чи можна вважати домінуючими у підсумку високого рівня внутрішньої міграції населення, завдяки якій патріархальні цінності та притаманні традиційному суспільству гендерні стереотипи визначають своєрідність суспільного світогляду.

Розвиток гендерних упереджень зазвичай пов'язаний із традиційним модерним уявленням про людину як природну істоту. Зокрема, подібно до інших живих істот, її розмноження забезпечується наявністю двох біологічних статей, своєрідність та унікальність яких визначає їх роль у біологічному відтворенні виду та виступає

передумовою формування гендерної ідентичності на тлі психологічних особливостей зумовлених фактично субстанційними статевими відмінностями. Вказана позиція найбільш красномовно представлена у роботах В. Розанова, який вважав статеві відмінності основою формування типових рис маскулітності та фемінності, а також первинним життєвим досвідом, які зумовлюють всі форми осмислення і сенсопокладання [4]. Показово, що для В. Розанова, особистість може реалізуватися тільки слідуючи своїй природній статі, позаяк, на думку мислителя, втрата чи відмова від гендерної ідентичності не тільки протиприродні, а й позбавляють людину особистісного начала.

Не вдаючись в деталі аргументації В. Розанова, зауважимо тільки, що його бачення проблеми статі, а як наслідок і гендерного питання великою мірою було результатом його особистісних переживань та соціокультурної ситуації на теренах Російської імперії на зламі ХІХ–ХХ століть. Адже, незважаючи на всі прогресивні зрушення, що відбулися в цей час, вона продовжувала залишатися патріархальною країною в якій за допомогою релігії придушувалися усі паростки свободи, а відтак, як доводив В. Розанов, і самого життя. Відповідно, у вченні В. Розанова приділяється чільна увага спростуванню думок В. Соловйова про те, що «плотська умова розмноження, для людини є злом; в ній виражається перевага безглузлого матеріального процесу над самоволодінням духу, це є справа, неприємна гідності людини, гибель людської любові і життя... ми повинні стати на шлях його обмеження і скасування... » [4].

Незважаючи на докорінну відмінність тлумачення ролі біологічної статі у житті людини та суспільства, все ж обидва мислителі визнають її основою гендерної ідентичності, що цілком відповідало патріархальним уявленням на тлі яких вибудовувалася вся система відносин у традиційного суспільства, аксіологічна система якого великою мірою була зумовлена необхідністю постійного відтворення життя, заради наявності робочих рук. Звичайно, цьому сприяли й рецепції міфологічного синкретизму, який включав людину у загальний космічний коловорот життя та смерті, утверджуючи думку про своєрідну необхідність відтворення людського роду, формуючи підвалини для утвердження на цій основі гендерних стереотипів. Зокрема, тривалий час вважалося, що роль та місце жінки в суспільстві в тому числі і її тривале підпорядкування чоловікові зумовлене фізіологічною слабкістю та здатністю жінки до продовження роду, що було запорукою виживання суспільства. Зазвичай, ця думка ґрунтувалася на аналогіях з природним, частіше тваринним світом, з притаманним йому інстинктом до продовження роду.

Незважаючи на позірну раціональність вказаної думки, все ж не варто ігнорувати зауваження Ю. Еволи про те, що споріднення «норм» тваринного та людського світу – це збочення, позаяк «природне буття для людини тотожне денатуралізації», а тому її інстинкти повністю підпорядковані свідомості [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 41]. Тобто, за твердженням мислителя, в нас немає підстав говорити про наявність у людини «інстинкту продовження роду», оскільки сексуальні відносини ніколи не вибудовуються на потребі продовження роду. Більше того, у дійсності ситуація відбувається навпаки: дітонародження в людей є одним із наслідків любові та статевих відносин. Між тим, зауважує мислитель не варто забувати й того, що більшість живих організмів, розмножується нестатевим шляхом, а тому є всі підстави вважати, що стать має дещо інше призначення ніж розмноження роду. На думку мислителя, який в цілому підтримує думки В.

Соловйова з приводу необхідності подолання статевого антагонізму, як запоруки досягнення вищих рівнів буття [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 42].

Розглядаючи статтю як невід'ємну характеристику особистісного буття, Ю. Евола акцентує увагу на тому, що антагонізм статей виник тільки після гріхопадіння, а тому є всі підстави говорити про те, що нормальний розвиток людського суспільства та окремої особистості не можливий поза гармонізацією статевих відносин. Зауважимо, що, за словами мислителя, шлях до божественної єдності статей, як символічного поєднання двох начал, полягає не стільки у відмові від своєї статі, а у розвитку її кращих сторін, і тільки потім, у міру досягнення високого рівня досконалості, злиття з вищим аспектом або божеством протилежної статі. Іншими словами, на шляху до гармонії та святості, чоловік повинен ставати все більше чоловіком, жінка – жінкою, і тільки після можлива гармонізація статей [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 13].

Як бачимо, Ю. Евола, розглядає статтю з метафізичної, а в окремих випадках з історичної та культурологічної позицій, між тим повністю ігноруючи її біологічні аспекти. Для нього стаття – це очевидний з біолого-фізіологічної точки зору феномен, що тісно пов'язаний з актом сексу. Між тим, розглянувши вказане питання в контексті зауважень О. Вайнінгера, є всі підстави вважати, що ставлення В. Розанова, В. Соловйова та Ю. Еволи до питання статі є суттєво спрощеним. Так, на думку С. де Бовуар, суто біологічний підхід не дозволяє повноцінно пояснити своєрідність гендерних відносин. Зокрема, у різних культурах продукуються відмінні гендерні зразки та стереотипи, вони зазвичай залежать не від біологічних чинників, а соціальних. Досить показовим у даному контексті може стати зауваження дослідниці про те, що «жінкою не народжуються: нею стають. Її становлення в суспільстві як людської особини жіночої статі не визначають ні біологічні, ні психічні, ні економічні чинники зокрема. Лише сукупність усіх, сказати б, ознак цивілізації творить... продукт... який називають жінкою» [1, с. 216]. Тобто, у конструюванні гендерних особливостей соціальний та цивілізаційний аспекти є домінуючими.

Наведене нами міркування С. де Бовуар щодо соціального та цивілізаційного «становлення жінки», на думку Е. Спелман, «...містить у собі відправну точку для розрізнення між статтю і гендером. Одна справа бути особоною жіночої статі біологічно, і зовсім інша – бути сформованою, як «жінка», за допомогою власної культури, тобто, бути особоною жіночої статі з жіночими якостями, істотою, котра робить речі, які характерні для «жінок», а не для «чоловіків», котрій властиві думки і почуття, які роблять ці речі просто вираженням жіночої природи» [6, с. 284–285]. Тобто, «ні гормони, ні таємничі інстинкти не визначають жіночу природу, жіночу суть, усе залежить від того, як почувається сама жінка; як вона, відштовхуючись від сприйняття оточуючих, ставиться до свого тіла, яке її світосприйняття» [9, с. 285]. У цілому ж «...чи стає особина жіночої статі «жінкою» і як вона нею стає, залежить від людської свідомості і людської діяльності» [6, с. 286]. У цьому контексті справедливим є міркування С. де Бовуар про те, що «поділ на статі – насправді не що інше, як біологічний фактор, а не явище в історії людства» [1, с. 31]. При цьому слід також мати на увазі, що «набування статі є процесом навчання зразків поведінки, що традиційно склалися, і трактуються, як чоловічі або як жіночі» [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 58].

Правомірність висновків С. де Бовуар не викликає жодних сумнівів. Між тим, дослідниця веде мову зазвичай про дві статі, що на думку О. Вайнінгера, є не зовсім

правомірним. Зокрема, користуючись суто фізіологічним підходом, вчений доводить, що в біологічній природі (в тому числі й людини) не існує чіткого розмежування на статі. Більше того, перші п'ять тижнів після свого зачаття, людина розвивається як гермафродит, і тільки потім починають розвиватися статеві органи, які слугують чи не єдиною, хоча, на думку мислителя, недостатньою характеристикою для формування чіткої статевої межі між чоловіком та жінкою. Між тим, як доводить мислитель, кожна стать так само як період початкового стану несе в собі зародки протилежної статі, розвиток яких призупинився у певний конкретний період. Виходячи із вказаних зауважень та детального висвітлення біологічних та фізіологічних особливостей функціонування людського організму, О Вайнінгер приходиться до висновку, «що хоча й існують крайні самці із самими незначними залишками жіночності, і крайні самки з абсолютно непомітною мужністю, і в центрі між цими двома типами деяка гермафродитна форма, проте, між цими трьома точками немає порожнечі, абсолютно незаповненої. Нас спеціально цікавить людина. Однак все те, що може бути застосовано до нього, можна з деякими видозмінами стверджувати і щодо більшості інших живих істот, що володіють здатністю до статевого розмноження. Щодо ж людини можна без вагань сказати наступне: існують незліченні перехідні ступені між чоловіком і жінкою, так звані «проміжні статеві форми» [2].

Список використаної літератури:

1. Бовуар С. Друга стаття : в 2 т. / Сімона де Бовуар ; [пер. з фр. Н. Воробйової, П. Воробйова, Я. Собко]. Т. 1. К. : Основи, 1994. 390 с.
2. Вайнінгер О. Пол и характер. URL: http://loveread.ec/read_book.php?id=1156&p=2
3. Добропас І. Проблема біологічного та соціального в людині: гендерний аспект. Соціогуманітарні проблеми людини. №3. 2008. С. 55–64.
4. Розанов В. Люди лунного света. URL: http://royallib.com/book/rozanov_v/lyudi_lunnogo_sveta.html
5. Соловьев В.С. Оправдание добра. URL: <http://www.vehi.net/soloviev/oprav/>
6. Спелман Э. Симона де Бовуар и женщины: кто же «мы»? Феминистская критика и ревизия истории политической философии ; [пер. с англ. О. В. Дворкиной под ред. Н. Л. Блохиной; сост. М. Л. Шенли, К. Пейтмен]. М. : РОССПЭН, 2005. С. 274–296.
7. Стефано К. Маскулинный Маркс. Феминистская критика и ревизия истории политической философии ; [пер. с англ. О. В. Дворкиной под ред. Н. Л. Блохиной; сост. М. Л. Шенли, К. Пейтмен]. М. : РОССПЭН, 2005. С. 204–226.
8. Сторожук С., Гоян І. Вплив віртуальної реальності на самоактуалізацію тинейджерів: антропологічний вимір. Антропологічні виміри філософських досліджень. 2016. Вип. 9. С. 17–28.
9. Storozhuk, S. Greek «φύσις» as the basis of gender stereotypes / S. Storozhuk, I. Goyan // *Anthropological Measurements Of Philosophical Research*, 10. 2016. 78–89. doi:<http://dx.doi.org/10.15802/ampr.v0i10.87306>
10. Сторожук С., Гоян І. Гендерна рівність у транзитивних суспільствах: проблеми і перспективи. Науковий вісник НУБіП України. Серія: Гуманітарні студії, 2018. 18-29.

Пономаренко В.В.